

Воля парламенту займає місце волі «суверенного народу», інституціональне існування якої передбачається. Доктрина народного суверенітету слугує усього лише «тотемною маскою». Для Кельзена демократичний парламентаризм означає загальне виборче право, існування багатоманітності партій, принцип прийняття рішень більшістю голосів і суперечливий залишок класичної ідеї представництва — систему виборів у відповідності зі схемою пропорційного представництва.

Очевидно, що доктрина суверенітету парламенту в її традиційній формі піддається все більш сильному тиску. Найбільш яскраво і наочно це явище демонструє членство Великобританії в Європейському Союзі, а також усвідомленням того, що існують більш фундаментальні закони, які можуть обмежувати парламентський суверенітет. Як ми бачимо, європейське право нині встановлює у Великобританії фактичне верховенство, а судді приєднуються до роздумів вчених-юристів про переоцінку самої доктрини суверенітету Парламенту. Таким чином, теорія, зрештою, можливо, відобразить сучасну реальність, що характеризується тим, що британський Парламент більше не володіє абсолютною владою, а діє в рамках пан'європейської структури, верховенство якої є ціною членства в Союзі. У питаннях, які стосуються безпосередньо визначення прав людини, теорія парламентського суверенітету піддається критиці, хоча продовжує залишатися основним принципом.

Закономірним підсумком розвитку політичної системи стала заміна принципу парламентського суверенітету на суверенітет народу. Як відмічає О. О. Булаков: «Виникнення принципу та ідеї суверенітету народу обумовило новий зміст парламентаризму, а саме: верховна влада належить не парламенту, а народу, парламентська влада в цьому випадку лише уповноважена, акцидентна влада, бо народ є суверенний, а парламент тільки втілює народний суверенітет, не вносячи при цьому змін в об'єкт прав суверенності». Парламентаризм виконав роль своєрідного передвісника народного суверенітету, що остаточно склався не так давно, але цим його функціональне наповнення не вичерпується.

Доктрина суверенітету парламенту стала своєрідним відображенням особливостей політичної системи, яка існувала у Великобри-

танії в період бурхливого розвитку капіталізму. На сьогодні європейське об'єднання не може розглядати принцип парламентського суверенітету як недоторкану річ.

Кушніренко Олександр Георгійович
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
к. ю. н., доцент кафедри
конституційного права України

ПОНЯТТЯ, ПРИРОДА І ВИДИ КОНСТИТУЦІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ

На сьогодні у фахівців немає жодних сумнівів відносно того, що вирішення проблеми загальноправових ідеалів, принципів, правових категорій і критичного відношення до правових реалій неможливе без ретельного аналізу системи цінностей, що діє в державі та суспільстві. В зв'язку із цим зазначимо, що вивчення правових цінностей розпочалося ще в античні часи, коли мислителі звертали увагу на те, що право породжується необхідністю встановлення порядку і визначеності в суспільних відносинах, є засобом встановлення свободи і справедливості. І в подальшому в різні історичні епохи питань регламентації правових цінностей торкалася ціла плеяда відомих вчених, які в своїх наукових працях неоднорідно трактували правові цінності, що з огляду на складність проблеми є природнім.

Сприйняття правових цінностей обумовлене певним безпосереднім зв'язком із суб'єктом, у ролі якого можуть виступати держава, суспільство, соціальні групи, окрема особа. Цей зв'язок знаходить свій прояв у здатності права задовольняти потреби цих суб'єктів і сприяти їх розвитку. Саме в суб'єктах права слід шукати критерії цінностей і саме тому структура ціннісного відношення включає в себе об'єкт, суб'єктів. Причому в межах ціннісних відносин об'єкт може бути й антицінністю або бути нейтральним в аксіологічному сенсі. Саме тому правові цінності обумовлені практичною діяльністю людини (або об'єднань людей) і тісно пов'язані з нею. Вони залежать від об'єктивних властиво-

стей права, а також від конкретних потреб суспільства. Тому за відсутності у цінностей якостей, об'єктивно необхідних для задоволення соціальних проблем, її важко вважати соціально значущою цінністю. Тільки в процесі людської діяльності потенційні правові цінності отримують свою актуальну реальність.

Зазначимо, що особливе значення в аксіологічному аспекті має саме Конституція як основний закон суспільства і держави, текст і її норми, які по суті виступають в якості уявлень про співвідношення цінностей влади і свободи, справедливості, рівності, ринкової економіки і соціальної державності тощо.

Надзвичайно важливе значення при закріпленні конституційних цінностей має преамбула, в якій містяться етичні цінності (прагнення щастя, віра в добро і справедливість, шанування пам'яті предків), цінності соціального миру (затвердження миру і злагоди), цінності демократії і державності (відродження суверенної державності України і затвердження непорушності її демократичних засад), цінності патріотизму (відповідальність за свою Батьківщину перед нинішнім і майбутніми поколіннями, любов до Вітчизни), цінності благополуччя (затвердження гідного життя). Тим самим Преамбула дозволяє зв'язати воедино етичні та правові норми Конституції України.

В процесі розвитку суспільства з'явилися так звані «вічні» цінності, значення яких майже не піддається сумніву. Це: справедливість, рівність, безпека, народний і державний суверенітет та інші. Власне кажучи, в цьому випадку можна вести мову про те, що більшість цих цінностей знаходять своє закріплення в конституціях держав. Так, наприклад, в Конституції України цінності знаходять своє закріплення, насамперед, в I розділі Основного Закону, який по суті є засадами конституційного ладу нашої держави. Таких цінностей можна нарахувати кілька десятків і їх можна класифікувати за різними ознаками.

1. Цінності конституційного ладу, що стосуються української державності (правова, соціальна державність; суверенітет, незалежність і демократичність держави; унітаризм; цілісність і недоторканість території України; республіканська форма правління; оборона України, захист її суверенітету; забезпечення економічної та інформаційної безпеки України);

2. Цінності конституційного ладу, що стосуються громадянського суспільства, людини та громадянина (народовладдя; єдине громадянство; консолідація та розвиток української нації та інших етносів; визнання людини найвищою соціальною цінністю; громадянське суспільство);

3. Цінності конституційного ладу, які відносяться до державних органів та органів місцевого самоврядування (поділ державної влади; визнання й гарантування місцевого самоврядування; неприпустимість використання Збройних Сил України та інших військових формувань для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу);

4. Цінності конституційного ладу, які відносяться до інших важливих сфер суспільного життя (верховенство права; справедливість і рівність; пріоритет норм міжнародного права над нормами національного права; природні ресурси як виключне право власності Українського народу та деякі інші).

Надзвичайно важливою є і та обставина, що такі публічні інтереси (цінності), як захист засад конституційного ладу, забезпечення оборони і безпеки держави, моральності населення і деякі інші можуть виправдати правові обмеження прав і свобод людини та громадянина тільки в тому випадку, коли такі обмеження відповідають вимогам справедливості, є адекватними, пропорційними, відповідними й необхідними для захисту конституційних цінностей і на зачіпають істотність конституційних норм.

Важливо пам'ятати, що проблематику цінностей в праві слід розглядати і досліджувати в різних аспектах: філософському, соціологічному, політологічному, власне правовому і, звичайно, конституційно-правовому, адже специфіка конституційно-правових цінностей обумовлюється предметом і методом конституційного права та його роллю в системі права.

Сьогодні саме конституційна аксіологія розглядається як форма безпосереднього відношення до моделі і практики реального конституціоналізму.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що конституційні цінності — це якісні характеристики державно-правових явищ вищого порядку, які пов'язані з усвідомленням самим суспільством ідей добра, справедливості, людської гідності, фундаментальних ідей і норм

розвитку, найбільш значущих форм конституційного ладу.

Слід також зазначити, що цінності одного періоду розвитку суспільства можуть бути неоднаковими для різних суб'єктів. Наприклад, право може виступати більшою цінністю для держави і меншою — для особи.

В той же час, не підлягає сумніву теза про те, що правові і, в першу чергу, конституційні цінності виступають джерелом оновлення суспільства. Саме цінності виступають засобом зближення особистостей, культур, народів, вирішення проблем міжнародного характеру, універсальним інструментом досягнення соціальної злагоди і миру, а в останні роки й інтеграції та глобалізації.

*Малярчук Лілія Ярославівна
Ягеллонський університет,
факультет права і адміністрації,
аспірант, кафедра конституційного права*

ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ ПОЛЬЩІ

У доктрині конституційного права Польщі відсутнє поняття засад (принципів) конституційного ладу. Конституція Польщі закріплює засади устрою держави, які є близькі за змістом до принципів конституційного ладу.

У доктрині було розроблено окреме розуміння засад права, відповідно до якого кожна норма Конституції є засадою права. Для кращого застосування та інтерпретації засад права, передбачених Конституцією Польщі, в науці виділяють засади права в значенні директиви та описові засади права.

Засади права в значенні директиви характеризуються тим, що закріплюють дозвіл чи заборону на вчинення передбаченої ними дії. У цьому значенні засада права, по суті, дорівнює правовій нормі, на яку можна посылатись в суді.

Прикладом є засада права передбачена ч. 3 ст. 41 Конституції Речі Посполитої, згідно з якою ніхто не може бути затриманий більше, ніж на 48 годин без рішення суду. Ця норма фор-

мує однозначну директиву до органів державної влади діяти в визначений нею спосіб.

Засади в значенні директиви містяться переважно в II розділі Конституції РП, який називається «Свободи, права та обов'язки людини і громадянина» та діляться на два види: засади *sensu stricto* та правові норми. Засади *sensu stricto* є дозволом, наказом чи заборonoю оптимізаційного характеру. Вони виражають певний наказ, який органи державної влади мусять виконати в якнайбільшому обсязі, проте не можуть його виконати на 100%. Прикладом є ст. 61 Конституції РП, яка закріплює право на доступ до публічної інформації. У зв'язку з тим, що є різні види інформації, доступ до певних її видів може бути обмежений законом. Отож, ця засада за своєю природою не може бути реалізована на 100%.

Засади в значенні правової норми містять однозначний дозвіл, наказ чи заборону передбаченої нею поведінки від реалізації яких немає жодних винятків. Прикладом є засада права передбачена ст. 41 Конституції РП про те, що ніхто не може бути затриманий більше, ніж на 48 годин без рішення суду.

Засада права в описовому значенні може описувати правову інституцію, її функції чи правову систему. За своєю природою ці засади мають складний характер, оскільки складаються з великої кількості елементів, які самі по собі можуть бути засадами права в значенні директиви. Прикладом такої засади є право на звернення до суду, яке складається з трьох інших засад, що є між собою взаємопов'язані. Для того, щоб розкрити суть цієї засади потрібно знати зміст елементів з яких вона складається.

Засади устрою Речі Посполитої мають переважно описовий характер. Вони складаються з великої кількості елементів, які самі є окремими засадами і часто безпосередньо в Конституції не передбачені, а сформульовані в рішеннях Конституційного Трибуналу.

Яскравим прикладом такого виду засад є засада правової держави, яка передбачена ст. 2 Конституції РП. Ця засада є описовою, бо в її склад входять кілька десятків елементів. Конституційний Трибунал у своїх рішеннях зазначає, що закріплена у ст. 2 Конституції засада правової держави становить свого роду збірне вираження інших норм і засад, які не передбачені текстом Конституції, але в іманентний